

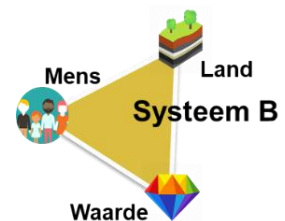
11 maart 2020

Op 11 maart vond de tweede van drie workshops plaats, gericht op de ontwikkeling van een gebiedsbenadering voor een volhoudbaar landbouwsysteem. Deze tweede workshop werd gehouden in de 'Noardlike Fryske Wâlden'. Onderstaand vindt u een impressie van de bijeenkomst.

Programma Verrijkende Landbouw

Introductie

Het programma Verrijkende Landbouw beoogt een brede samenwerking om een volhoudbaar landbouw- en voedselsysteem (systeem B) te ontwikkelen op basis van een gezond bodem- en watersysteem. De belangrijkste aanleiding is de uitputting van de aarde. Inmiddels bestaan er al veel initiatieven die in de praktijk aan de slag zijn met een - meestal lokaal - nieuw systeem van landbouw, maar lukt het vaak nog niet om een voldoende stevig en levensvatbaar systeem of arrangement te ontwikkelen. Weinig initiatieven zijn dan ook levensvatbaar. Dit wordt ook veroorzaakt omdat er nog een 'regime' van geschreven en ongeschreven regels bestaat dat niet aansluit op deze nieuwe initiatieven. Het Programma Verrijkende Landbouw kijkt nadrukkelijk óók naar dat 'regime' en beschouwt het gewenste systeem B aan de hand van de bouwstenen land, mens en waarde. Speciale aandacht bij de ontwikkeling van systeem B gaat uit naar een gebiedsbenadering onder de Omgevingswet en het Europa van de regio's en nieuwe (spel)regels en rollen. Met name de nieuwe rol van de overheid en haar samenwerking met burgers en bedrijfsleven zal verder worden uitgewerkt.

In de eerste fase van het programma is een analyse gemaakt van het huidige landbouwsysteem vanuit de 3 oriëntaties (land, waarde en mens). Het rapport hiervan is op onze website www.verrijkendelandbouw.nl terug te vinden onder Bibliotheek (synthesedocument). Honderden initiatieven uit de praktijk zijn geanalyseerd die elementen van een nieuw landbouwsysteem onderzoeken en/of implementeren. De analyse beschrijft elementen uit regelgeving, beleid en huidige wijzen van organiseren die een nieuw landbouwsysteem mogelijk in de weg staan of andersom: een nieuw systeem kunnen helpen ontwikkelen.

We toetsen onze voorlopige bevindingen aan de hand van drie gebiedscasussen; De Valk (5 februari 2020), Noardlike Fryske Wâlden (11 maart 2020) en IJsseldal (ntb).

Drie workshops voor drie gebieden

Het doel van de serie van drie workshops met en voor gebieden is om, op basis van concrete voorbeeldgebieden, de contouren van een nieuw volhoudbaar systeem B te ontwikkelen vanuit de oriëntaties Land, Waarde en Mens. En om obstakels en systeemgrenzen te ontdekken die verdere ontwikkeling van een verrijkende landbouw in de weg staan.

11 maart 2020

Wat is er besproken in de Valk

In de eerste workshop in De Valk in de gemeente Ede (met een gastvrije ontvangst bij Coöperatie De Valk Wekerom) is gediscussieerd over de 6 functies van de bodem en het land en de ambities van het gebied. In de introductie op het gebied en op de kwaliteit van het lokale bodem- en watersysteem door Peter Sloot zijn 6 functies benoemd en beoordeeld op draagkracht (aan de hand van diverse indicatoren). Op basis hiervan kunnen keuzes worden gemaakt (zie kader), aansluitend bij de identiteit van het gebied. Deze keuzes zijn op kaarten van het gebied en in groepen besproken. Vanuit een buitenring om de groepen heen is input geleverd en zijn reflectie en vragen verzameld.

1. Waterhuishouding/zuivering

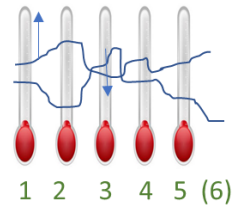
2. Koolstofvastlegging

3. Bodembiodiversiteit

4. Mineralenkringlopen

5. Voedsel productie

6. (Landschap)

De groepen kwamen tot vergelijkbare prioriteiten in deze 6 functies, natuurlijk met nuanceverschillen. Daarnaast is gesproken over de betekenis van deze keuzes voor toekomstige functies in het gebied en nagedacht over de maatregelen die nodig zijn. Door het gesprek te voeren over deze 6 functies op basis van informatie over de huidige situatie, de robuustheid en volhoudbaarheid daarvan en de kansen voor elk van deze functies, kwamen de deelnemers tot nieuwe inzichten en nieuwe indelingen van het gebied. Belangrijk is daarbij dat niet de huidige (omvang van de) invulling van de functies voorop staat, maar dat de functies helemaal opnieuw worden afgewogen vanuit een duurzaam en robuust perspectief.

De presentatie Land van Peter Sloot en de resultaten van deze workshop kunt u vinden op onze website in de ['bibliotheek'](#).

Workshop in de 'Noardlike Fryske Wâlden'

Programma

In de tweede workshop hebben we vanuit de oriëntatie Waarde gekeken naar wat een volhoudbaar landbouwsysteem op een gezonde bodem kan zijn, met als gebiedscasus de Noardlike Fryske Wâlden (NFW). De workshop is georganiseerd door het programma Verrijkende Landbouw en Voor de Oogst van Morgen. De voorbereiding van de workshop is gedaan in samenspraak met Vereniging Noardlike Fryske Wâlden, Van Hall Larenstein, Circulair Friesland en het Kadaster. De workshop vond plaats midden in het gebied op de activiteitenboerderij de Hammerslag in Westergeest waar we gastvrij werden ontvangen.

In de workshop stonden de betrokkenen bij het gebied centraal; boeren, maatschappelijke en belangenorganisaties, gemeenten, provincie, waterschap, staatsbosbeheer e.a. gingen met een aantal experts op het gebied van waardering en financiering aan de slag om samen te ontwerpen aan de toekomst van het gebied van de NFW. Daarnaast waren er geïnteresseerden aanwezig vanuit andere gebieden; De Valk, IJsseldal en de Achterhoek. Ook waren er vertegenwoordigers aanwezig van andere programma's en initiatieven die werken aan een duurzamere landbouw.

De programmaonderdelen voor de workshop in de 'Noardlike Fryske Wâlden' waren:

1. Algemene context Verrijkende Landbouw
2. Introductie van gebiedscasus vanuit waarde
3. Wandeling in het gebied
4. Eerste twee vragen: welke nieuwe mogelijkheden zijn er voor waardering en voor grondbeleid?

11 maart 2020

5. Derde vraag: welke nieuwe mogelijkheden voor financiering zijn er?
6. Plenaire terugkoppeling en conclusies
7. Introductie van de oriëntatie Mens

De sheets van de presentatie van de algemene context en van de gegevens over het gebied 'NFW' zijn terug te vinden op onze [website onder Bibliotheek](#).

Resultaten en inzichten uit de Noardlike Fryske Wâlden

Het verhaal van Eef Spronck van Verrijkende Landbouw over de essenties van Waarde en waardering in de landbouw werd zeer goed ontvangen. Naar aanleiding van deze reacties gaat het programmateam kijken of een online masterclass kan worden georganiseerd. De presentatie vindt u via deze [link](#). Belangrijke conclusies in het verhaal van Eef Spronck zijn:

- 80% van de keten ligt bij 10 partijen;
- Dominantie van zaden en pesticiden ligt bij 1 partij;
- Meer kennis over de dominantie van spelers in de Nederlandse en mondiale keten (in gebieden);
- De grondeigenaren en toeleveranciers zijn niet opgenomen in het voedselketenplaatje van het Planbureau voor de Leefomgeving;
- Focus van overheid en marktpartijen ligt op ketenoptimalisatie en keteneconomie, niet op gebiedseconomie;
- Bij de overgang van publiek naar private markt wordt de maatschappelijke waarde niet meegenomen;
- De schade (maatschappelijke opgaven zoals klimaat en boden) wordt afgewenteld op het gebied, de boeren, burgers en de zwakste partijen in de keten;
- Bedrijven en landen worden gewaardeerd, regio's niet;
- De financiële spelers financieren de hele keten vanuit verschillende rollen op omzet, afzet, groeiemarkt maar zonder bijvoorbeeld de kwaliteit van bodem/watersysteem te waarderen;
- 85% % van de financiering van de financiële spelers wordt geïnvesteerd in de financiële markten niet rechtstreeks in de samenleving;
- Grondbeleid leidt door vrije markt tot speculatie en hoge grondprijzen maar ook zonder bijvoorbeeld de kwaliteit van bodem/watersysteem te waarderen.

In drie groepen is door de mensen die in het gebied wonen en werken of daarmee een relatie hebben, antwoord gegeven op de vragen (zie programma hierboven) in twee rondes. Algemeen inzicht is dat het niet makkelijk is het hier en nu los te laten. Hulp hierbij kan zijn om het wat verdere verleden erbij te pakken en een goede analyse te maken van de geschiedenis van het gebied en de grond. Dan blijkt dat er ook in het verleden grote veranderingen hebben plaatsgevonden en dat er dus ook naar de toekomst veranderingen mogelijk zijn met respect voor alle mensen in het gebied.

Daarnaast blijkt dat bij veel partijen en in gebiedsinitiatieven te weinig inzicht is in de onderliggende systeemstructuren van waardering en de manier waarop die kunnen worden gewijzigd. Dit beperkt de oplossingsruimte omdat alleen binnen de huidige kaders wordt gezocht. Als bijvoorbeeld alleen waarde wordt gegeven aan geproduceerd voedsel, terwijl er wel maatregelen moeten worden genomen voor een beter waterbeheer, komt men nog niet veel verder dan: de consument moet meer gaan betalen of de overheid moet 'subsidies' geven. Door 'maatregelen voor beter waterbeheer' op een ander manier te waarderen kunnen allerlei andere mogelijkheden ontstaan voor de bekostiging daarvan. Maar dat kan vaak niet op de schaal van een initiatief of een gebied worden gerealiseerd.

11 maart 2020

De belangrijkste inzichten uit de groepen zijn:

Over belangrijke functies van land en de waarden in het gebied

In de groepen vond men het relatief makkelijk aan te geven welke bodemfuncties van waarde zijn in het gebied; landschap voorop, CO2 vastleggen en water vasthouden. Daarnaast gaven mensen aan dat voor hen met name de volgende zaken van waarde zijn in het gebied:

- Intrinsieke waarde van het gebied en eigen waarde van de boeren
- Duurzaamheid, gezonde bodem, water, lucht
- Zoetwater in het gebied houden
- Klimaatverandering tegengaan, CO2 reductie
- Mooi landschap, waar ook landbouw bijhoort
- Voedsel produceren, ook voor de wereld
- Gebied in stand houden voor komende generaties
- Verbinding met elkaar, sociale cohesie
- Veel boeren in plaats van steeds minder boeren

Waarden zijn ook afhankelijk van tijd; waarden veranderen. Een vraag die op kwam is 'moeten we waardenen wat kinderen van nu waardenen?'

Over nieuwe mogelijkheden voor waardering en wat daarvoor nodig is op systeemniveau

In eerste instantie zijn er veel ideeën genoemd over mogelijkheden voor waardering van specifieke elementen die bijdragen aan een volhoudbaar, verrijkend landbouw systeem, zoals:

- Meer reële economie, korte ketens;
- Keurmerken en (streek)merken opbouwen;
- Minder regels;
- Beloningsmechanismen in bijvoorbeeld verlaagde pacht en nieuwe afwegingen in de Grondkamer;
- Afwaardering van gronden;
- Kosten voor extra beheermaatregelen doorberekenen in prijzen van voedselproducten;
- Beprijzen en met elkaar betalen van (de waarde van) beheermaatregelen ten behoeve van bodemfuncties (ecosysteemdiensten), niet met tijdelijke subsidies, maar structureel vanuit belastingen;
- Verhandelbare rechten en certificaten, koolstofbanken;
- Het verbieden van maatregelen die specifieke functies (zoals goed waterbeheer, biodiversiteit) onder druk zetten ;
- Publieke waardering van publieke problemen (stikstof en CO2).

Nieuwe manieren van waardenen zouden in ieder geval niet, zoals nu vaak het geval is, tijdelijk of extra moeten zijn, zoals dat bij subsidies vaak het geval is. Subsidies kunnen een verandering mogelijk maken of aanjagen, maar zijn geen structurele oplossing. Helaas leiden subsidies nu vaak niet tot duurzame volhoudbare veranderingen, omdat het huidige onderliggende systeem dat onmogelijk maakt. Op systeemniveau is een aantal structuren/beleid genoemd die moeten worden aangepakt:

11 maart 2020

- Een groener belastingstelsel, dat publieke waardering van de functies van het bodem- en watersysteem mogelijk maakt;
- Nieuwe mengvormen waarin landbouwfuncties en natuurfuncties of stedelijke functies worden gecombineerd, meer integrale gebiedsgerichte afwegingen;
- Naast bronbelasting ook reinigingsbeloning ('de schoonmaker verdient');
- Inperken van de macht van de markt op gebiedsniveau;
- Coöperatieve afspraken ontwikkelen.

Over nieuwe mogelijkheden voor grond- en pachtbeleid

Grondbezit is voor boeren erg belangrijk. Naast dat de grond hun pensioen vormt, heeft de grond ook grote emotionele waarde omdat het vaak al decennialang in de familie is. Sommige jonge boeren kijken hier wellicht anders naar en denken soms meer vanuit het perspectief van een 'deeleconomie'. Oplossingen hoeven dan ook niet zwart-wit te zijn. Er werden de volgende mogelijkheden geopperd voor nieuw grondbeleid:

- Deels particulier eigendom van grond en deels gebruik en/of beheer van grond als commons. In het kader van 'commons' kunnen overheden/de gemeenschap bijvoorbeeld de grond die vrijkomt door stoppende boeren opkopen en in een gebiedsfonds of gebiedsbank zetten. Bij de uitgifte van die gronden kunnen lange termijn doelen en collectieve gebruiksrechten worden vastgesteld met bijbehorende randvoorwaarden;
- Grond in eigendom laten en productie als 'common' beschouwen;
- 'Gebied' mede-eigenaar van grond welke voor collectief gebruik is. D.w.z. een gebiedscollectief met verschillende stakeholders (incl. gemeente/provincie) en een gezamenlijke visie wordt grondeigenaar, waarbij de boer deze grond kan gebruiken o.b.v. gezamenlijke doelen en waarden voor het gebied. Een voorbeeld hiervan is het concept van Herenboeren;
- Inzetten van gronden met natuurbestemming voor natuurinclusieve landbouw onder voorwaarden (zie ook Groen Ontwikkelfonds Brabant). Staatsbosbeheer wil bijvoorbeeld wel gronden inbrengen in het gebied.

Vertrouwen in de gemeenschap (mienskip) terugkrijgen is het sleutelwoord bij nieuw grondbeleid. Er is al wel veel vertrouwen in collectieven in Friesland.

Voorbeelden: [Groene Grond Coöperatie Gagelvenne](#), [Oostschellingerwerf](#) en [Holwerd aan zee](#).

Over nieuwe mogelijkheden voor financiering

Rondom nieuwe mogelijkheden voor financiering zijn veel vraagtekens. De volgende mogelijkheden zijn besproken:

- Schades inzichtelijk maken en op basis van vermeden kosten investeren aan de voorkant (publiek, burgerlijk, privaat combineren);
- Het oormerken van gelden voor klimaatbeleid voor nieuwe landbouwdoeleinden;
- Gecombineerde financiering in gebiedsfonds waar partijen afdracht storten;
- Vergunningen en subsidies verlenen met voorwaarde om maatschappelijke gebiedswaarde te behouden;
- Beperkingen en voorwaarden opleggen bij financiering met grond als onderpand;
- Het afwaarderen van verzekeringsportefeuilles; gezamenlijk gedeeld verlies;
- Voorwaarden stellen aan bancaire financiering (t.a.v. grondgebruik);
- Lange termijnfinanciering (100 jaar?).

11 maart 2020

Belangrijkste inzichten van de workshop

1. Gebieden waarderen op de Brede Welvaart & SDG's
2. Meenemen van eigen gebiedsspecifieke opgaven en dominante behoefte;
3. Inrichting gebied op basis van alle 6 bodemfuncties;
4. Waarde behouden in het gebied en (keten)partijen daaraan verbinden;
5. Coöperatieve besluitvorming over proces, waardering, gebruik van gronden en financiering omdat actie door de één effect heeft op de ander;
6. Collectieven verbreden met stakeholders in het gebied, bijvoorbeeld overheid en collectieven van boeren/burgers samen;
7. Gebiedsbancair model om financiering van verschillende stakeholders, investering in programma's/projecten en verdeling van risico en rendement te regelen;
8. Regionale toezichthouder die toezicht houdt op spelregels, zorgvuldigheid van het proces, afspraken en fair deal (wederkerigheid).